

Jutta
Tynkkynen

Ateljeeutopioita ja pakopaikkoja

Tove Jansson ja arkkitehtuuri

JUTTA TYNKKYNNEN

Ateljeeutopioita ja pakopaikkoja – Tove Jansson ja arkkitehtuuri

TOIMITUS

Petteri Kummala

TAITTO JA ULKOASU

Johanna Havimäki

© KIRJOITTAJA JA AD-MUSEO OY

ISBN 978-952-5195-65-1 (PDF)

ADMUSEO.FI

Kansikuva. Tove Janssonin ja Tuulikki Pietilän kesämökki sijaitsee Klovharulla, pienellä ulkoluodolla Pellingin saaristossa. Kuva: Anni Koponen / Arkkitehtuuri- ja designmuseo.

Ateljeeutopioita ja pakopaikkoja

Tove Jansson ja arkkitehtuuri

Jutta Tynkkynen

Kuvataiteilija ja muumitarinoiden luoja Tove Jansson (1914–2001) tunnetaan tekijänä, joka hallitsi mestarillisesti monia taidemuotoja. Hänestä on kirjoitettu tutkimuksia sekä kirjailijana, kuvittajana että taidemaalarina, ja viimeisimpänä myös liittyen musiikin rooliin Janssonin elämässä ja työssä.¹ Mielessä käy kysymys, oliko mitään taidemuotoa, jota Jansson ei olisi kokeillut?

Entä arkkitehtuuri? Millainen oli Janssonin suhde rakennustaiteeseen? Laajensiko monipuolinen ja utelias Jansson repertuaariaan myös siihen?

Tämän kysymyksen avaamaa polkua lähdin kulkemaan aloittaessani tutkimuksen Arkkitehtuuri- ja designmuseossa lokakuussa 2025 avautunutta *Pako Muumilaaksoon* -näyttelyä varten, ja tämän työn tuloksena on syntynyt myös käsillä oleva artikkeli.

¹ Klingenberg 2025.

Varhaiset rakennusprojektit saaristossa

Tove Janssonille kesän tulo merkitsi muuttoa. Jo hänen varhaislapsuudessaan perhe matkusti lämpimäksi vuodenajaksi pois kaupungista saaristoon. Kun Tove Jansson oli pieni lapsi, vietettiin kesät äiti Signe "Ham" Hammarsten Janssonin suvun luona Tukholman saaristossa. 1920-luvulta alkaen Janssonit alkoivat asua eri vuokramökeillä lähempänä Helsingin kotia Porvoon saaristossa Pellingissä, josta tuli Tove Janssonille rakas kesävietaipaikka koko loppuelämäksi.²

Oman tilan rakentaminen oli Tove Janssonille tärkeää, ja kesäsaaristossa hän sai toteuttaa intohimiaan mielin määrin. Hänen ystävilleen lähettämistä kirjeistä käy ilmi, mikä projekti kulloinkin oli meneillään: 1940-luvulla hän rakenteli useita väliaikaisia majoja, joista jotkin olivat pystyssä useita vuosia, kun taas toiset purettiin, ja materiaalit käytettiin seuraavaan rakennelmaan.

Tove Jansson on koonnut erääseen valokuva-albumiin kuusi mustavalkoista valokuvaa. Valokuvien välinen yhteys paljastuu, kun lukee mitä Jansson on niiden alle kirjoittanut: ensimmäisen kuvan alla lukee "Det första huset", ensimmäinen talo. Sivulla on siis kuusi Tove Janssonin rakentamaa "taloa". Valokuvista puuttuvat päiväykset, mutta Janssonin kirjeissä esiintyy kuvauksia rakennelmista, jotka sopivat yhteen kuvissa näkyvien kanssa.

Rakennelmat ovat muodoiltaan moninaisia. Ensimmäinen niistä vaikuttaa kuvan perusteella olleen käppyräisen männyn oksille rakennettu puumaja. Sen rakentaja, nuori Tove Jansson poseeraa yleästi rakennelmansa vierellä. Tämän majan sijaintia ei ole merkitty muistiin, mutta eräs Janssonin kirje saattaa antaa vihiä asiasta: 4.8.1941 päivätyssä kirjeessään ystävä Eva Konikoffille Jansson kertoo: "Olen rakentanut pienen lavan Laxvarpetin männyn latvaan – sieltä voi katsella meren yli kuin vihreästä ikkunasta."³

Valokuva-albumin toinen talo sijaitsi San(d)skärissä.⁴ Kyseessä oli pieni vajamainen rakennelma kallion korkeimmalla kohdalla. Tästä ei löydy tunnistettavaa mainintaa Janssonin kirjeistä.

Kolmas maja, joka sijaitsi Laxvarpetissa oli saanut peitokseen näyttävän olkikaton ja näyttää rantamajalta. Neljännen rakennelman kerrotaan sijainneen samaisen rannan lähellä olevan luolan vieressä, joka oli Janssonin leikkipaikka jo varhaislapsuudessa. Näistä kahdesta majasta Jansson mainitsee kirjeessään Konikoffille 17.6.1942: "Purin olkikattoisen hökkelin Laxvarpsuddenissa ja sen puutavara plus Tunnisin rannoilta keräämäni roju riittivät tähän uuteen 'taloon'."⁵ Lisäksi hän kuvailee ystäväelleen pitkästi, millainen tuosta uudesta rakennelmasta tuli:

2 Latva & Leskelä-Kärki 2022.

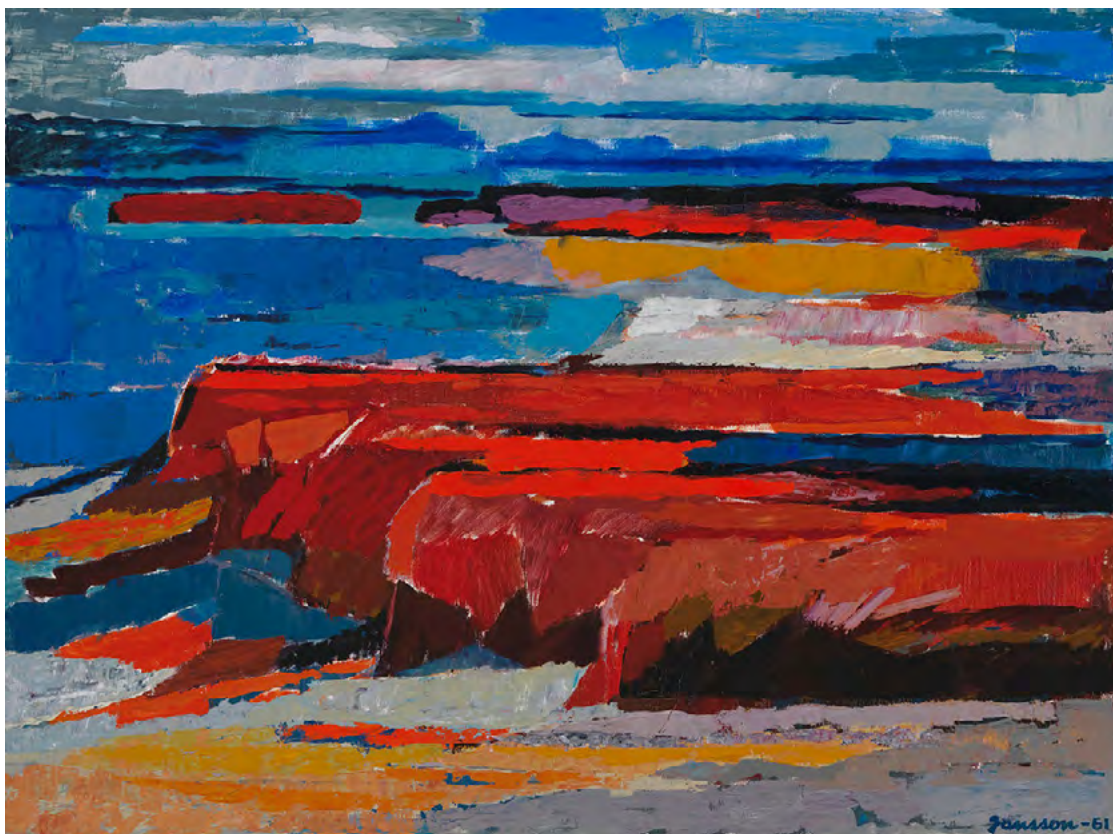
3 Westin & Svensson 2014, 126.

4 Kirjauksessa on luultavasti kirjoitusvirhe ja kyse on Sandskäristä.

5 Westin & Svensson 2014, 163.

”Se on rakennettu niin että luola avautuu kuin sisäinen huone («suoja»!) eikä takaseinää ole peitetty vaan sieltä näkee ylös vuorelle ja kaistaleen taivasta. Sain kylästä tervaa seiniä varten, katto tulee pärestä. Räystäissä on primitiiviset värikkäät sakarareunukset, ikkunat on punottu pajunoksista, ja ulkona komeilee toteemipaalu, villisti virnistävä vuohennaama jolla on parta ja juurenkäppyröistä tehdyt sarvet. [...] Sisällä on litteistä kivistä tehty maalattia ja portaat luolaan, jonka valkealle hiekalle olen sirotellut näkinkenkiä, ja seinille olen parhaillaan hakkaamassa mammutteja ja muita uskollisesti (muinaislöydöistä) kopioituja eläimiä. Tuvassa on leveä mukava istumapaikka, jonka päällä on minun iso vuohentaljani, seinillä niinimattoja. Luolan perällä posliinimadonnani yrittää kainona mutta turhaan saada yliotteen tästä villistä peribarbaarista tunnelmasta.”⁶

Kaikki neljä rakennelmaa ovat olleet Tove Janssonin rakentamia väliaikaisia suojia, eikä niistä ole säilynyt muuta jälkeä kuin nämä valokuvat. Kahden viimeisen rakennuksen kohdalla tilanne on kuitenkin toinen, sillä ne ovat olleet varsinaisia asumiskäyttöön tarkoitettuja mökkejä ja siten luonteeltaan pysyvämpiä sekä pitkäikäisempiä.

Kuva 1. Suomenlahden saaristomaisema inspiroi Tove Janssonia taidemaalarina. *Aurinkoiset kalliot*, 1961. Yksityiskokoelma.

6 Westin & Svensson 2014, 163.

Det första huset

Det andra, på Sanakåsa

Det tredje, i Laksarpet

Det fjärde, i grötan

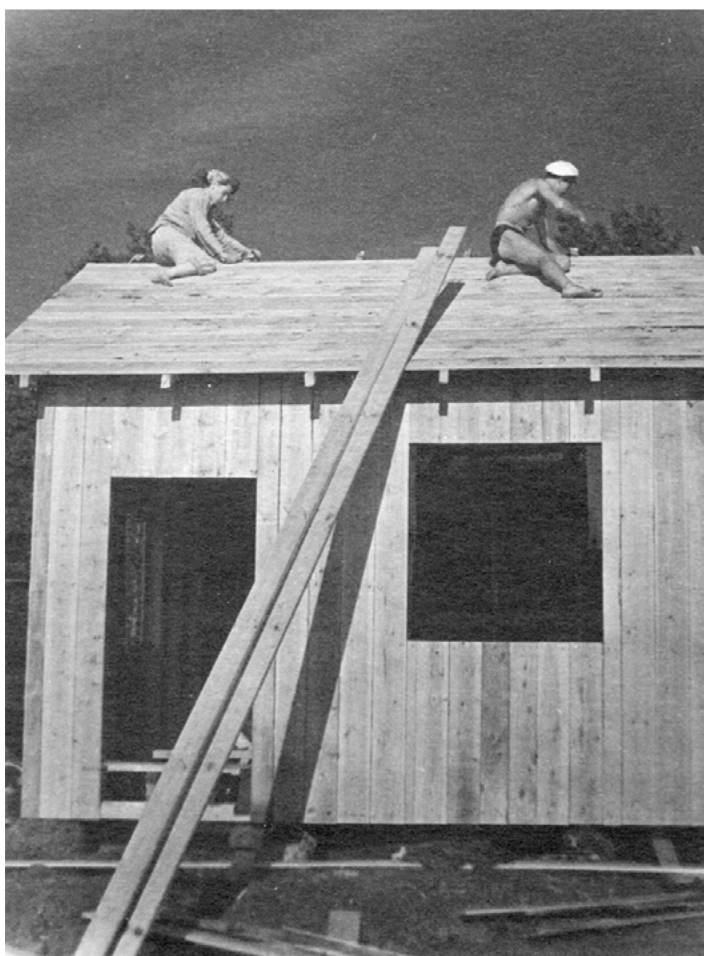
Det femte, Bradsåsa

Det sjätte, Klovharu

1961

Kuva 2. Valokuva-albumin sivu, johon Tove Jansson on koonnut kuusi valokuvaa rakentamistaan "taloista". Tove Janssonin kuolinpesä.

Kuvat 3 ja 4. Tove ja Lars Jansson Vindrosens hus -mökin rakennustyömaalla. Kuva: © Per Olov Jansson / Tove Janssonin kuolinpesä.

Kaksi saarta, kaksi mökkiä

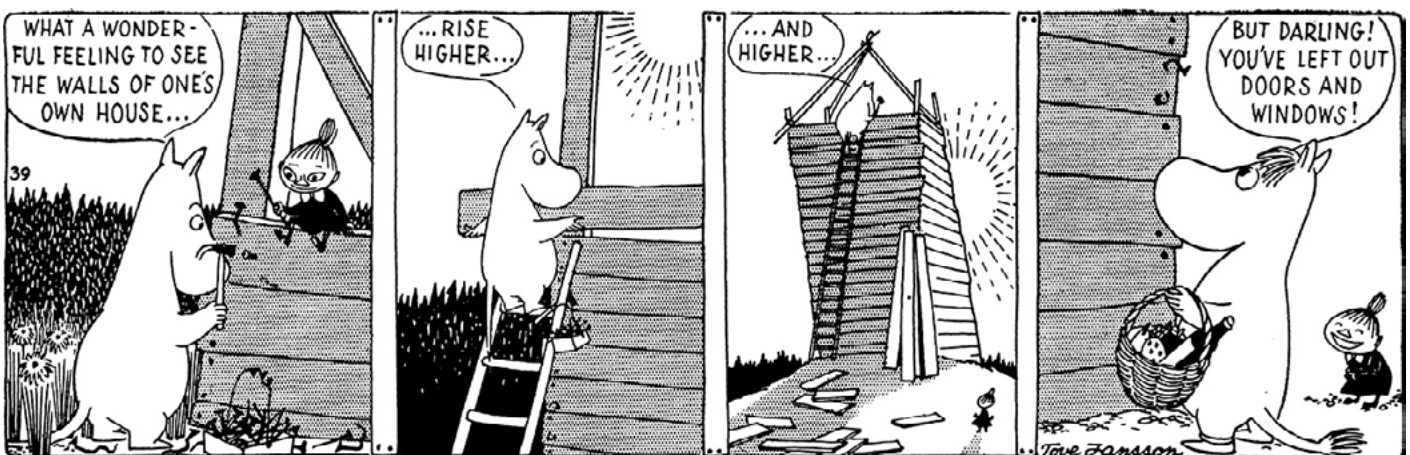
Vuonna 1947 Tove Jansson pääsi veljensä Larsin kanssa tositoimiin: sisarukset rakensivat Janssonien perheelle mökin vuokrattuun saareen Pellingin saaristossa. Tove ja Lars Jansson olivat saaneet mökin rakentamiseen Ruotsista Torsten-enoltaan nauvoja, joista oli pulaa sodanjälkeisessä Suomessa. Mökki valmistui saman kesän aikana ja se ristittiin Vindrosens husiksi (suom. Tuuliruusu). Tämä on valokuva-albumin kuvista viides. Tove Jansson kertoo mökin rakentamisesta Eva Konikoffille:

”Torstenin ansiosta uloimmille kallioille saadaan 4 m x 5 talo jossa on yksi huone, kolme ikkunaa. [...] työ, puhumattakaan materiaalihankinnasta, olikin hankalampaa kuin olin luullut. Ja niinpä ajatukset eivät totta tosiaan pysyneet tyhjäkäynnillä, niiden oli yksinkertaisesti pakko puuhastella lattiamullan, kattotuolien, liitosten ja mittausten kanssa. Olin rätiväsynyt kun raahasin koko päivän kiviä ja lautoja, raivasin, tuin pystyparruja, sahasin ja vasaroin. [...] Jokainen ratkaistu ongelma vain kasvatti kiinnostusta ja ylpeyttä. Siitä tulee talo minun ystäväilleni ja minun yksinäisyydelleni. Sen nimi on Tuuliruusu (=kompassi).”⁷

Vindrosens hus -mökin rakentaminen oli sisaruksille hauska yhteinen projekti, mutta se myös auttoi Tove Janssonia viemään ajatuksensa muualle. Hän oli edellisen vuoden joulukuussa tutustunut ja tulisesti rakastunut Vivica Bandleriin, mutta suhde oli kesän tuloon mennessä kariutunut ja Pellinkiin matkustaessaan Jansson paranteli edelleen haavojaan: ”Niin – joskus kyllä pistelee ihan toisella tavalla. Toisinaan vanha ahdistusneni tekee paluun [...] Silloin rakennan hullun lailla väsyäkseni ja päästäkseni unista, ajatuksista. Rakennan kahta taloa; näkyvää ja näkymätöntä joka on tehty rauhasta ja välinpitämättömyydestä.”⁸

Ensimmäisen oman mökin rakentamiskokemus taisi jättää Tove Janssonille lähtemättömiä muistoja. Vuonna 1956 hän kirjoitti ja piirsi *The Evening News* -lehteen sarjakuvakertomuksen nimeltä ”Moomin Builds a House”. Siinä kuvataan yksityiskohtaisesti kaikenlaisia kommelluksia, joita Muumipeikko kokee oman talonrakennusprojektinsa aikana.⁹ Vindrosens hus -mökin maisemiin sijoittuu myös Janssonin romaani *Kesäkirja* (1972) sekä hänen siihen muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1976 piirtämät kuvitukset. Mökki on sittemmin purettu.

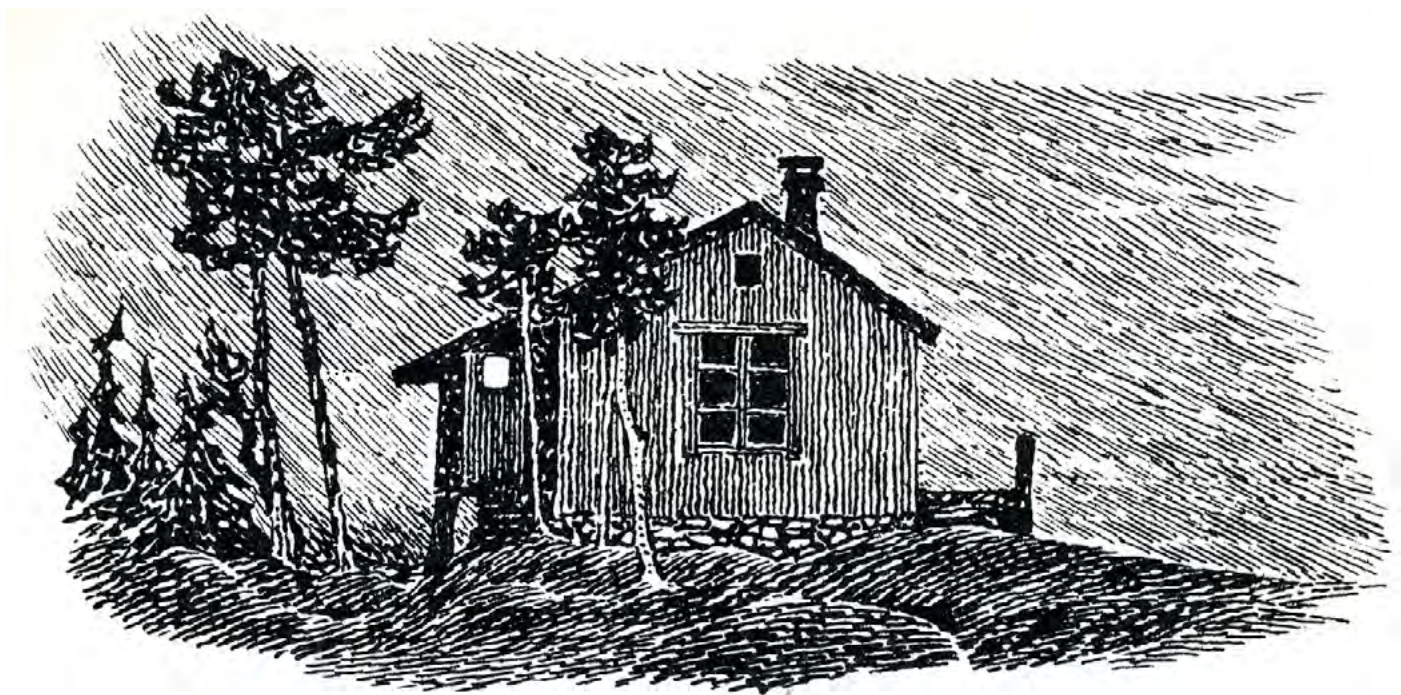
Kuva 5. Strippi Tove Janssonin *The Evening News* -lehteen piirtämästä ”Moomin Builds a House” -muumisarjakuvasta vuodelta 1956. © Moomin Characters.

7 Westin & Svensson 2014, 214.

8 Westin & Svensson 2014, 214–215.

9 Jansson 1956.

Kuvat 6 ja 7. Tove Janssonin *Kesäkirjaan* vuonna 1976 Vindrosens hus -mökistä piirtämiä kuvituskuvia. Tove Janssonin kuolinpesä.

Tove Jansson vietti Vindrosens hus -mökillä perheensä kanssa monia kesäiä aina 1960-luvulle saakka, kunnes hän elämäkumppaninsa Tuulikki Pietilän (1917–2009) kanssa päätti rakentaa Klovharun luodolle kuudennen ja kuva-albumin mukaan ”viimeisen talon”. Mökistä kerrotaan tässä artikkelissa tarkemmin tuonnempana.

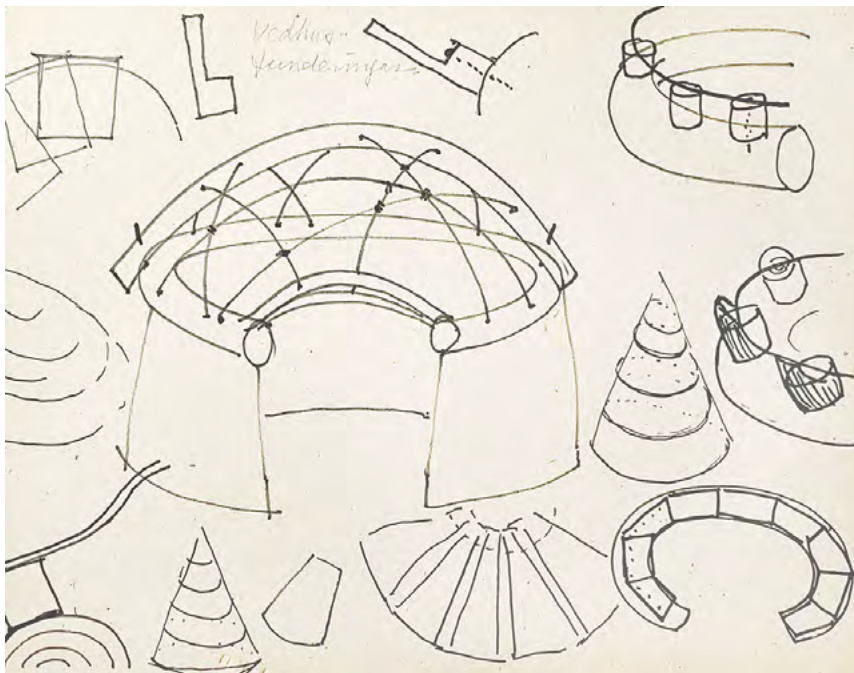
Vaikka Jansson asettuikin Klovharulle lopuiksi kesikseen, ei hän jättänyt lapsuudesta saakka vaalimaansa rakentelua. Klovharun mökin edustalla on näihin päiviin asti säilynyt yksi pieni rakennelma: puuvaja.

Rakennelman soikea muoto, kupolikatto, mäntyrunгон varaan kiinnitetyt metallikaaret ja päällimmäisinä ruohomättäät sekä kestävyyttä vahvistava vanha kalaverkko on toteutettu Janssonin omien suunnitelmien mukaan. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelmissa on säilynyt myös Janssonin piirros puuvajasta. Sen rakentamisesta hän kirjoittaa:

”[...] minä rakensin puuvajan. Muurasin sen räjäytetyistä kivistä, kelpuutin ainoastaan punaisen ja keltaisen kiven. Puuvajasta tuli vähitellen soikion muotoinen, niinpä katon oli oltava kupoli ja muuria oli jatkettava vankalla puunrungolla joka tietysti myös oli soikion muotoinen. Tämän kaltaiset ongelmat ovat joskus hyvin rauhoittavia.”¹⁰

Kuva 8. Tove Janssonin rakentama puuvaja on edelleen pystyssä Klovharun mökin edustalla. Kuva: Jutta Tynkkynen.

Kuva 9. Tove Janssonin Klovharun mökin puuvajaa varten piirtämiä luonnoksia. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

Juuri puuvajassa, huolella pingottamansa kupolin alla 76-vuotias Jansson istui viimeisenä Klovharu-kesänään ja kirjoitti rakkaasta kesäpaikasta luopumisesta: "Ettei siis koskaan enää kalastaisi. Ei enää koskaan heittäisi solkkuvettä mereen eikä olisi tarkkana sadevedestä, ei enää pelkäisi Victorian [Janssonin ja Pietilän vene] puolesta eikä kenenkään tarvitsisi pelätä minun puolestani!"¹¹

11 Jansson & Pietilä 1996, 97.

Kuva 10. Tove Jansson nojailee yhdessä Tuulikki Pietilän ja Pentti Eistolan kanssa rakentamaansa Muumitalo-pienoismalliin. Kuva: © Per Olov Jansson / Tove Janssonin kuolinpesä.

Tove Janssonin ajatuksia arkkitehtuurista

Tove Janssonin arkkitehtuuria koskevia näkemyksiä ei ehkä ensimmäisenä arvaisi etsiä *Arkkitehti*-lehestä, joka on yksi suomalaisen arkkitehtuurialan perinteikkäimmistä julkaisuista. Juuri siellä ne kuitenkin ilmestyivät, kun lehden numerossa 4/1979 julkaistiin Janssonin kirjoittama essee ”Muumitalo”. Tekstissä Jansson esittelee yhdessä elämänkumppaninsa Tuulikki Pietilän ja heidän ystävänsä Pentti Eistolan kanssa suunnitteleman ja rakentaman Muumitalon pienoismallin. Kyseessä on valtava, yli 3 metriä korkea, useita huoneita sisältävä pienoismalli tai nukkekoti, jonka jokainen nurkka on huolellisesti ja runsaasti sisustettu asukkaineen kaikkineen.

Pienoismalli kiersi näyttelyissä Euroopassa ja oli vuonna 1980 esillä myös Suomessa Rakennustaiteen museolla (sittemmin Arkkitehtuurimuseo ja nykyään Arkkitehtuuri- ja

designmuseo).¹² Nykyään se sijaitsee Tampereella ja on osa Muumimuseon pysyvää näyttelyä yhdessä muiden Janssonin, Pietilän ja Eistolan valmistamien kymmenien muumikuvaelmien kanssa.

Arkkitehti-lehden esseessään Tove Jansson kuvailee Muumitalo-pienoismallin tiloja ja kertoo muumien rakennusfilosofiasta, mutta ottaa myös kantaa oman aikansa arkkitehtuuriin: "Ihmiset ovat aivan liian kauan asuneet laatikoissa, enemmän tai vähemmän suorakulmaisissa, järkipäisissä laatikkotaloissa", hän kirjoittaa. Janssonista hänen aikansa arkkitehtuuri tuottaa "toiminnallisia mehiläispesä", jotka masentavat "ilman että edes pääsee selville masennuksen syystä". Tämän vastalääkkeeksi hän ylistää "nuoria arkkitehteja", jotka "rakentavat persoonallisia, aivan uskomattomia taloja, jotka ovat kasvaneet välittömästi mielijohteesta, kaipauksesta ja kadotetusta halusta leikkiä, muotoilla ja koristella mielensä mukaan. Tätä kai muumipeikotkin ovat yrittäneet."¹³

Tämä sitaatti paljastaa vähemmän tunnetun puolen Tove Janssonista: hän vaikuttaa olleen perillä oman aikansa arkkitehtuurikesustelun keskeisistä kysymyksistä, eikä arkaile tuoda omaa mielipidettään esille siitä, miten hän näkee arkkitehtuurin vaikuttavan ihmisen hyvinvointiin.

Tekstistä käy ilmi Janssonin epäluuloinen suhtautuminen tuon ajan arkkitehtuuria kohtaan. 1970-luvulla Suomessa rakennettiin ennennäkemätöntä vauhtia, ja koteja valmistui maahan enemmän kuin koskaan maan historian aikana.¹⁴ Tuolloin syntyi myös paljon sellaista arkkitehtuuria ja asuinalueita, joiden asumismukavuudesta ja ympäristön viihtyvyydestä joustettiin tehokkuuden eli maksimaalisen asukasmäärän nimissä. Suomalaisten kaupunkien lähiöt rakennettiin täyteen Janssonin parhaamia "laatikkotaloja". Niiden ulkoasut pelkistyivät betonielementtituotannon asettamien reunaehtojen mukaiselle suppealle väriskaalalle ja muotokielelle. Näissä ympäristöissä ei tuntunut riittävän esteettistä virikkeellisyyttä Katajanokan jugendkorteileiden ja ydinkeskustan kertaustyylisten rakennusten lomassa varttuneelle Janssonille.

Toisaalta kirjoituksessaan Tove Jansson tuo esille myös laadukkaan aikalaisarkkitehtuurin, jossa on nähtävissä paluuta "irrationaalisena" ja "ylikoristeltuna" torjuttuihin ilmaisukeinoihin. Viittauksen voidaan tulkita kohdistuvan nousevaan postmodernismiin, jonka edustajia kuului myös Janssonin lähipiiriin.

Janssonin varautunut suhtautuminen modernismiin ei kuitenkaan syntynyt vasta 1970-luvulla, vaan viitteitä siitä löytyy jo hänen aikaisemmasta tuotannostaan. Esimerkiksi vuonna 1958 julkaistu *Muumi*-sarjakuvastrippipari tuo esiin Janssonin epäilevän näkökulman modernin tyylin avoisuuteen.¹⁵ Siinä Muumimamma juttelee sisustusarkkitehdin kanssa, joka on alkanut laittaa Muumitaloa uuteen uskoon. Sisustusarkkitehti korvaa talon kattokruunuilla, punaisella plyysillä, kultauksilla ja kiemuraisilla pöydänjaloilla kyllästetyn sisustuksen "kukkakaalin valkoisella ja hiirenharmailla täplillä", selkeillä geometrisillä perusmuodoilla ja lepakkotuolilla. Hän myös ilmoittaa, että kaikki ikkunat on siirrettävä pohjoisen puolelle, koska "kromin ja tiilen rytmiä ei saa rikkoa". Yltäkylläinen kukkakimppukin joutuu väistymään yhden ainoan sammakonvihreän tulppaanin tieltä.

12 Suomen Rakennustaiteen museo 1980.

13 Jansson 1979, 40.

14 Kummala 2023, 24.

15 Jansson 1958a & Jansson 1958b.

Kuva 11. Strippi Tove Janssonin *The Evening News* -lehteen piirtämästä "Golden Tail" -muumisarjakuvasta vuodelta 1958. © Moomin Characters.

Tämä vastakkainasettelu – nostalgista, koristeellista ja runsasta estetiikkaa edustava muumiperhe vastaan sisustusarkkitehdin puhdaslinjaisuus ja minimalismi – edustaa Tove Janssonille tyypillistä hienovaraista ironiaa. Sarjakuvassa esitetty tilanne leikittelee ajatuksella makuhierarkioista ja siitä, kuka saa määritellä tyylikkyyden rajat: muumiperhe historiallisine perintöhuonekaluineen vai ohjelmallisesti perheen elämää modernisoimaan pyrkivä sisustusarkkitehti. Voikin pitää yllättävänä, että vain muutama vuosi tämän sarjakuvan ilmestymisen jälkeen Jansson salli modernin muotokielen tulla omaan ateljeekotiinsa – mutta palataan tähän hieman myöhemmin.

Tove Janssonin "Muumitalo" -esseen yhteydessä olevasta Muumitalon tekijäluettelosta paljastuu, että arkkitehti, professori Reima Pietilä (1923–1993) toimi pienoismallin "rakenteen tarkastajana". Hän myös kirjoitti samaiseen *Arkkitehti*-lehteen kommentin Janssonin tekstin seuraksi. Siinä hän pohtii Muumitalon edustaman romanttiseklektisen tyyliuunnun sijaa nykyajassa:

"Miksi juuri nyt näin, kun juuri olemme saavuttaneet nykyajan elämän todelliset puitteet koko laajuudessaan – koko teknokulttuurin totaaliset rajat? Miksi paeta paratiisista? Miksi äkisti nyt tulvii pintaan koko tuo eilisen maailman illusorinen kehys, jonka funktionalistinen rationalismi jo sai lopullisesti pyyhkäistyä pois kehityksen tieltä? Oliko funktionalismi arkkitehtuuria aikuisille, joilta jo puuttuu kyky leikkiä ja kuvittelemalla rakennella – toteuttaa itseään, joka muutoin jäisi käyttämättä, surkastuisi? Tämän puolen rationalismi todella unohti aivan tyystin."¹⁶

Tässä Reima Pietilä osuu erityisen tarkkanäköisesti siihen, mistä Tove Janssonin vierastuksen tehokkuutta ja linjojen puhtautta korostavaa modernismia kohtaan saattaa kummuta: siinä unohdetaan tietynlainen inhimillinen irrationaalisuus suhteessa esineelliseen maailmaan. Koristelun kaipuu elää edelleen vahvana monissa nykyihmisissäkin, vaikka joissakin 1900-luvun arkkitehtuuriteorian keskeisimmissä pamfleteissa tätä luonnehdittiin merkiksi kehittymättömästä esteettisestä tajusta.¹⁷ Tove Jansson kuitenkin tunnistaa koristelun ihmisissä herättämän viehätyksen ja sen ympäristöön ja esineisiin kiintymystä tuottavan vaikutuksen. Lisäksi hän oivalsi, että vanhat esineet kantavat mukanaan tunnearvoa, ja että menneiden aikojen tyyliuunnat kykenevät nostamaan nostalgisia

16 Pietilä 1979, 43.

17 Loos 1963. Tunnettu esimerkki on Adolf Loosin "Ornamentti ja rikos" vuodelta 1908.

tunteita pintaan. Jansson asettaa nämä arvot etusijalle uutuuden ja rationaaliseen funktioon keskittyvän selkeälinjaisuuden sijaan.

Tunneherkkyyttä edustavat myös Tove Janssonin kirjalliset luomukset. Ensimmäisessä muumitarinassaan, *Muumit ja suuri tuhotulva* (julk. 1945), Tove Jansson halusi tarjota lukijoilleen eskapismia toisen maailmansodan värittämässä kylmässä ja toivottomassa maailmassa.¹⁸ Muumilaakso muodostui tämän ja sitä seuranneiden muumiromaanien kautta paikaksi, jonne lukija saattoi paeta reaali maailman kovuutta ja vaatimuksia – tai Reima Pietilän sanoin: ”Muumitalo ja postmoderni tyylikertaus ovat merkkejä pakosta paeta pois tyyliksi rakennetusta yhteiskunnasta.”¹⁹

Kuten on käynyt ilmi, Pietilän ja Janssonin arkkitehtuuria koskevassa ajattelussa on tiettyä samankaltaisuutta. Mutta miten Reima Pietilä, yksi Suomen merkittävimmistä arkkitehteistä päätyi Muumitalon rakenteiden tarkastajaksi?

Raili ja Reima Pietilä – Tove Janssonin luottoarkkitehdit

Tuulikki Pietilän suhde Tove Janssonin kanssa vakiintui 1950-luvun toisella puoliskolla, ja kumppanuudesta tuli elinikäinen. Tuulikki Pietilän mukana Janssonin elämään saapuivat myös Reima Pietilä, Tuulikin veli ja tämän vaimo Raili (1926–2021, os. Paatelainen) sekä pariskunnan lapsi Annukka. Perheet tulivat toisilleen hyvin läheisiksi, mitä edesauttoi se, että kaikkien kodit sijaitsivat Helsingin eteläisessä kantakaupungissa: Pietilöiden Viiskulmassa, Tuulikki Pietilän Kasarmikadulla ja Janssonin Ullanlinnankadulla.

Tove Janssonin arki jakautui vuodenkierron mukaan kahteen osoitteeseen: talvet hän vietti synnyinkaupungissaan Helsingissä ja kesät Pellingin saaristossa Porvoossa. Janssonille tärkeimmät paikat olivat kaupungissa Ullanlinnankadulla tornimaisessa ullakko-asunnossa sijaitseva ateljeekoti ja saaristossa Klovharun luodolle rakennettu kesämökki. Nämä tilat mahdollistivat hänelle täysipäiväisen uppoutumisen taiteilijuuteen, ja niiden suojissa ovat syntyneet monet tunnetut teokset.

1960-luvulla Tove Jansson tilasi sekä Helsingin ateljeekotinsa modernisoinnin että saarimökkinsä Klovharulle Arkkitehtitoimisto Raili Paatelainen ja Reima Pietilältä.²⁰ Suunnitteluprosessin pohjana oli perhesuhteiden lisäksi ystävyys ja keskinäinen luottamus, jotka antoivat arkkitehtipariskunnalle kyvyn ymmärtää Janssonin tarpeet. He tuntuivat hahmottavan, ettei kyse ollut vain asumisen järjestämisestä, vaan taiteilijan identiteetin tilallisesta muodonannosta – kodista, työtiloista ja omasta maailmasta, jotka kaikki limittyivät toisiinsa.

Seuraavaksi pyrin valaisemaan, miten Pietilöiden kädenjälki näkyy Janssonille suunnitelluissa tiloissa ja miten edellä kuvattu neuvottelu modernin arkkitehtuurin ja tilaajan maun välillä toteutuu ateljeekodin ja mökin tapauksissa. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, millainen työnjako Pietilöillä oli Janssonille suunniteltujen projektien osalta.

18 Jansson 2020 (1945), 15.

19 Pietilä 1979, 43.

20 Raili ja Reima Pietilä johtivat yhdessä arkkitehtitoimistoa nimeltä Arkkitehtitoimisto Raili Paatelainen ja Reima Pietilä. Raili ja Reima olivat avioituneet vuonna 1963, jolloin Raili otti sukunimekseen Pietilä, mutta toimiston nimessä säilyi edelleen Paatelainen. Asiasta kuitenkin huomautettiin 1970-luvun alussa, koska sen mukaista henkilöä ei enää ollut ja nimi vaihdettiin Arkkitehtitoimisto Raili ja Reima Pietiläksi.

Kaikki Pietilöiden vuodesta 1963 eteenpäin tekemät työt on laitettu tasaveroisesti Railin ja Reiman nimiin. Siksi yksittäisten ideoiden, ratkaisujen ja yksityiskohtien keksijää ei ole mahdollista eikä kovin tarkoituksenmukaista pyrkiä jäljittämään. Tällä on kuitenkin ollut vaikutuksensa siihen, miten tutkimuksessa on aiemmin kuvattu Pietilöiden Janssonille suunnittelemissa tiloissa: vaikka kohteiden suunnittelijoina on mainittu pariskunta yhdessä, niiden tekijänä korostetaan usein Reimaa.²¹ Raili Pietilä ei ole aina saanut tunnustusta tekijyydestään pariskunnan yhteisissä projekteissa, minkä vuoksi koen mielekkääksi tarkentaa tilannetta näiden Janssonille suunniteltujen tilojen osalta.

Ateljeekoti Helsingissä

Nuori Tove Jansson tähtäsi taidemaalariksi, mutta taiteilijan ammatin harjoittaminen ilman omaa työtilaa oli vaikeaa. 1930-luvun Helsinkiä vaivasi asuntopula, eikä vuokra-ateljeen tai -asunnon löytäminen ollut helppoa, vaan Jansson joutui tyytymään erilaisiin väliaikaisiin ratkaisuihin. Hän unelmoi ateljeekodista, jossa asumiseen riittäisi pienikin nurkkaus, mutta tärkeintä olisi saada paljon työskentelytilaa. Tove Janssonin lapsuudenperheen koti Lallukan taiteilijatalossa Helsingin Etu-Töölössä alkoi lasten aikuistuessaa käydä ahtaaksi, minkä vuoksi Tove oli vuokralla erilaisissa pienissä ateljeissa Helsingin keskustassa.²² Täydellistä tilaa ei vain tahtonut löytyä, ja vuokrasuhteet olivatkin usein melko lyhyitä.

Tove Janssonin unelma omasta ateljeekodista kävi viimein toteen syksyllä 1944, kun hän pääsi vuokralla Ullanlinnankatu 1:ssä sijaitsevaan asuintaloon, as. oy Tähtitorninrinteeseen. Asunto sijaitsee rakennuksen ylimmässä, tornimaisessa kerroksessa, joka oli rakennettu varta vasten taiteilijalle sopivaksi korkeaksi työtilaksi. Janssonia ennen siellä olivat työskennelleet kuvataiteilijat Hjalmar Hagelstam ja Olga Nordström. Tove Jansson kuvailee haltioituneena ensivaikutelmaansa ateljeesta päiväkirjassaan näin:

”Ensimmäisen kerran kun saavuin uuteen ateljeehen, tuli hälytys ja tykistö ampui minulle tervetuliaistoivotuksen. Seisoin hiljaa ja vain katselin ja olin onnellinen. Tuuli puhalsi sisään rikkinäisistä ikkunanpuitteista, romuttuneen kamiinan putkista, seinien halkeamien alla oli suuria laastikasoja. Kaksitoista ikkunaa valoa kohti, korkeita kuin kirkossa. Asetin maalaustelineen keskelle lattiaa ja olin täydellisen onnellinen.”²³

Ateljeekodissa on kaksi huonetta. Pienemmässä huoneessa, joka on samaa tilaa eteisen kanssa, oli alun perin vaatimaton makuunurkkaus. Kaksoisovien läpi astutaan suureen ateljeehuoneeseen, jonka pinta-ala on noin 60 m² ja huonekorkeus hulppeat kuusi metriä. Huoneen kuusi suurta kaari-ikkunaa avautuvat etelään ja itään.

Sodan pommien ruhjomanakin ateljee oli nuoren taiteilijanalun toiveiden täyttymys: ikioma työtila, jossa mahtui myös asumaan ja juhlimaan. ”Olen iloinen ja kiitollinen, että minun suuri Ateljeeutopiani on toteutunut. Ja minun tekee taas mieli maalata”, hän kirjoitti ystävälleen Eva Konikoffille 1944.²⁴ Janssonin uran tuotteliain kausi pääsi alkamaan, ja ateljeessa syntyivät myös useimmat muumitarinat. Lopulta vuonna 1952 Jansson pystyikin muumikirjojen, -sarjakuvien ja suurikokoisten seinämaalaustilaustoi-

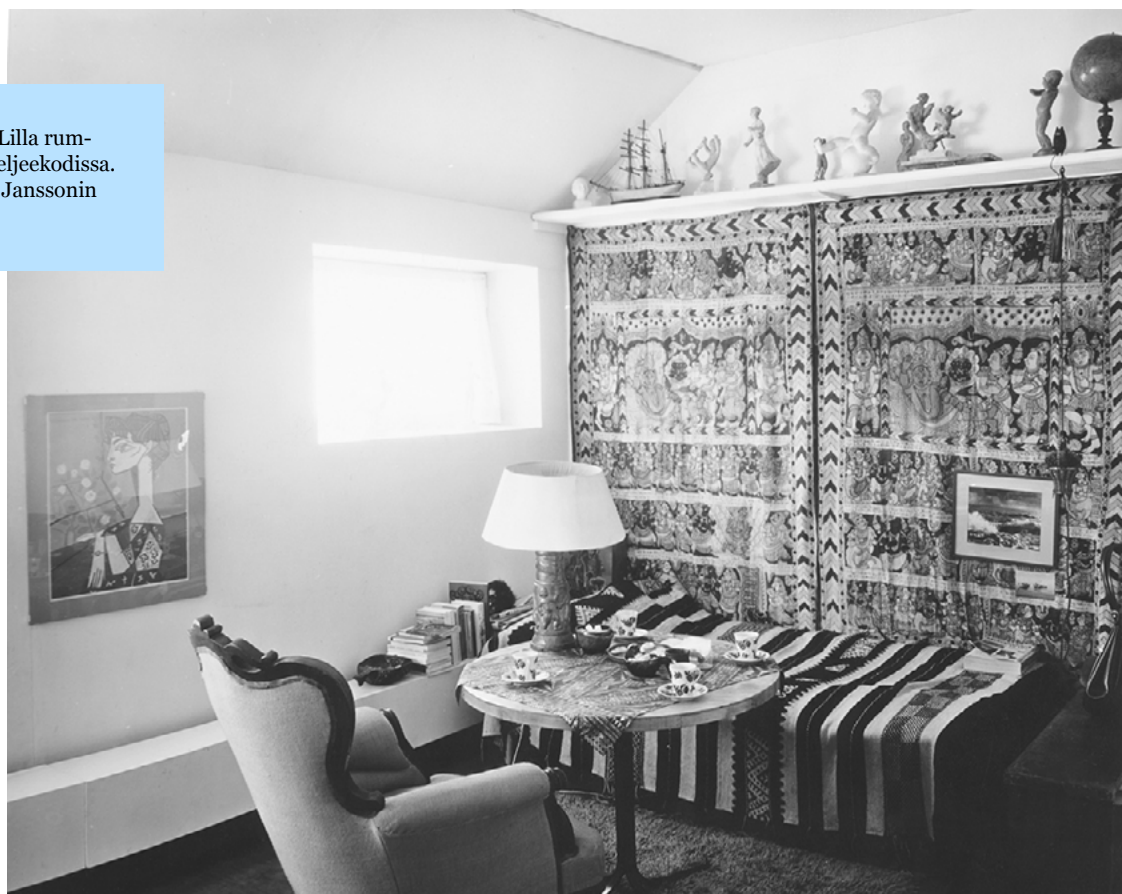
21 Karjalainen 2013, 262.

22 Järvelä 2023, 9–10.

23 Tove Jansson 1944.

24 Westin & Svensson 2014, 173.

Kuva 12. Pieni huone ("Lilla rummet") Tove Janssonin ateljeekodissa. Kuva: Simo Rista / Tove Janssonin kuolinpesä.

Kuva 13. Tove Jansson Ullanlinnankadun ateljeekotinsa suuressa huoneessa ennen remonttia. Kuva: Eino Heinonen / Helsingin kaupungin museo.

Kuva 14. Viktor Jansson kuvattuna perheen Luotsikadun kodissa. Tove Janssonin kuolinpesä.

den tuomien tulojen turvin ottamaan suuren pankkilainan ja ostamaan vuokra-asunnon itselleen.

1960-luvun alussa Tove Jansson otti yhteyttä elämänkumppaninsa Tuulikki Pietilän²⁵ arkkitehtiveljeen, sillä hänen ateljeekotinsa oli alkanut vaatia perusteellista kunnostusta. Tilaa vaivasivat jatkosodan pommituksissa syntyneet vauriot: ateljeen lämpötila laski talvisin lähelle nollaa, ikkunat vuotivat ja seinien eristeet olivat riittämättömät. Janssonin ateljeekoti tarvitsi uudet ikkunat, paremman lämmöneristyksen ja tehokkaammat patterit sekä ateljeeseen lisää toiminnallisia ratkaisuja, kuten kahdelle seinälle puolikorkeuteen rakennettavan taulusäilytystason.²⁶

Näiden käytännön tarpeiden lisäksi Jansson haaveili korkeaan, hallimaiseen ateljeehuoneeseen rakennettavasta parvesta. "Täällä on kuusi metriä korkeutta, mutta ei näe muuta kuin taloja, kun katsoo ikkunasta. Niinpä sain idean nousta niin korkealle, että voisin nähdä

aina merelle asti."²⁷ Hän oli lapsuudenkodissaan Luotsikadulla tottunut nukkumaparveen, joten idea sellaisen rakentamisesta Ullanlinnankadulle saattoi olla peräisin sieltä.

Arkkitehtitoimisto Raili Paatelainen ja Reima Pietilä suunnitteli taiteilija Tove Janssonin Ullanlinnankadun ateljeeasuntoon useita muutoksia vuosina 1962 ja 1968–69 sekä vielä kylpyhuoneremontin vuonna 1989.²⁸ Janssonin jäämistöstä hiljan löytyneessä, televisio-ohjelmaa varten laaditussa käsin kirjoitetussa tekstissä Jansson muistelee Reimaa ja kertoo tämän suunnittelemista muutoksista.²⁹ Tekstin perusteella voidaan päätellä, että yhteydenpito Janssonin kanssa sekä suunnittelutyön pääosa oli Reiman vastuulla. Lisäksi ateljeekodin remontin arkkitehtuuripiirustukset ovat Reiman käsialaa.

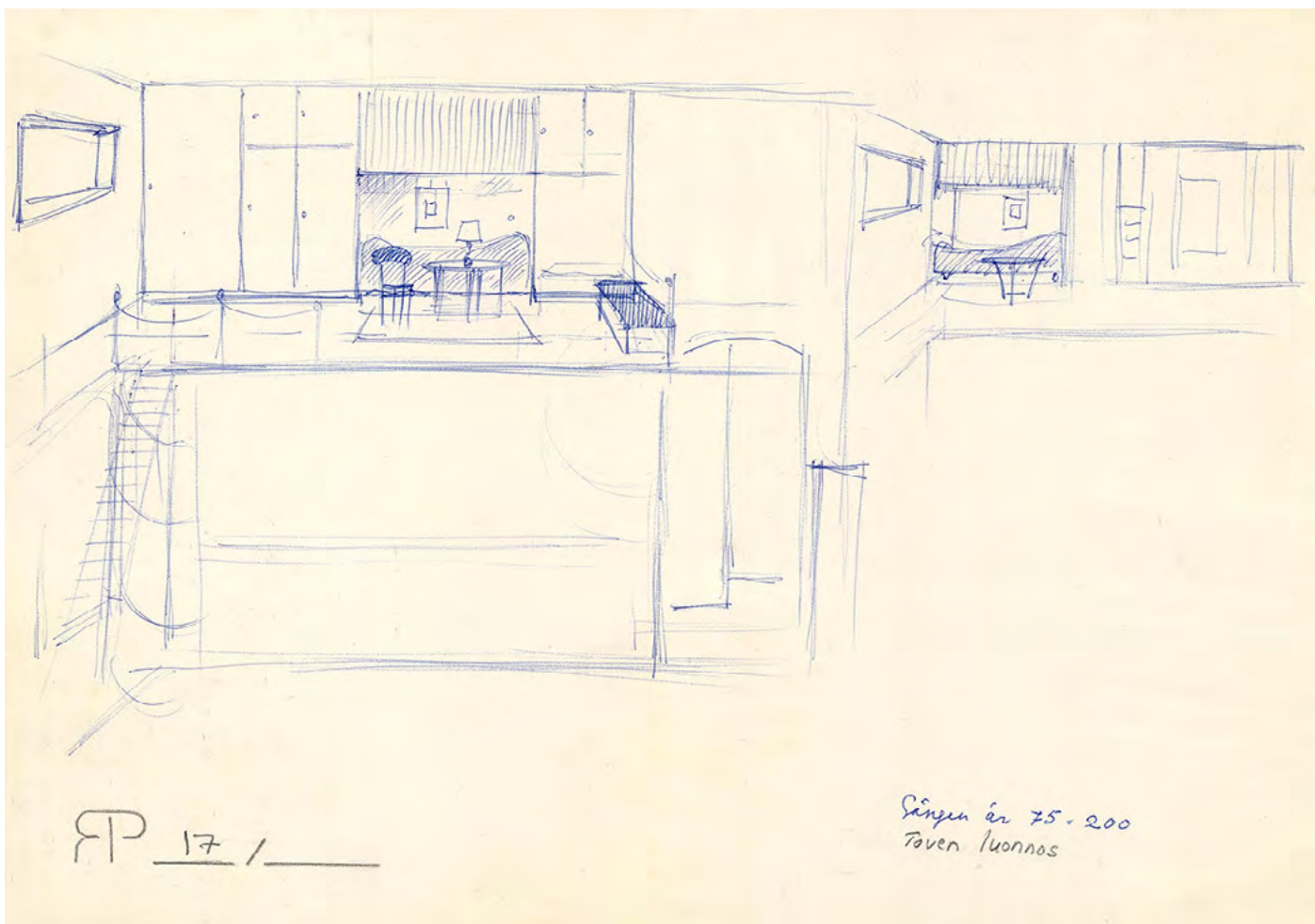
25 Vuonna 1962 Tuulikki muutti Toven ateljeekodin naapuriin Kasarmikatu 26:een. Pariskunnan kulku toistensa luokse kävi helposti taloyhtiöt tuolloin yhdistäneen ullakkokäytävän kautta. Sittemmin ullakkokerrokseen on rakennettu asuntoja ja käytävä on suljettu. Vintin seinille naiset ripustivat värikkäitä kuvia ja julisteita.

26 Tove Jansson 1963.

27 Jansson 1998, 1. alkup. "Här är 6 m högt, man ser inte annat än hus när man tittar ut genom fönstret. Så jag hade den här idén att komma så högt upp att jag kunde se ända ut till havet.", suomennos kirjoittajan.

28 Johansson, Paatero, Tuomi (toim.) 2008, 82.

29 Jansson 1998.

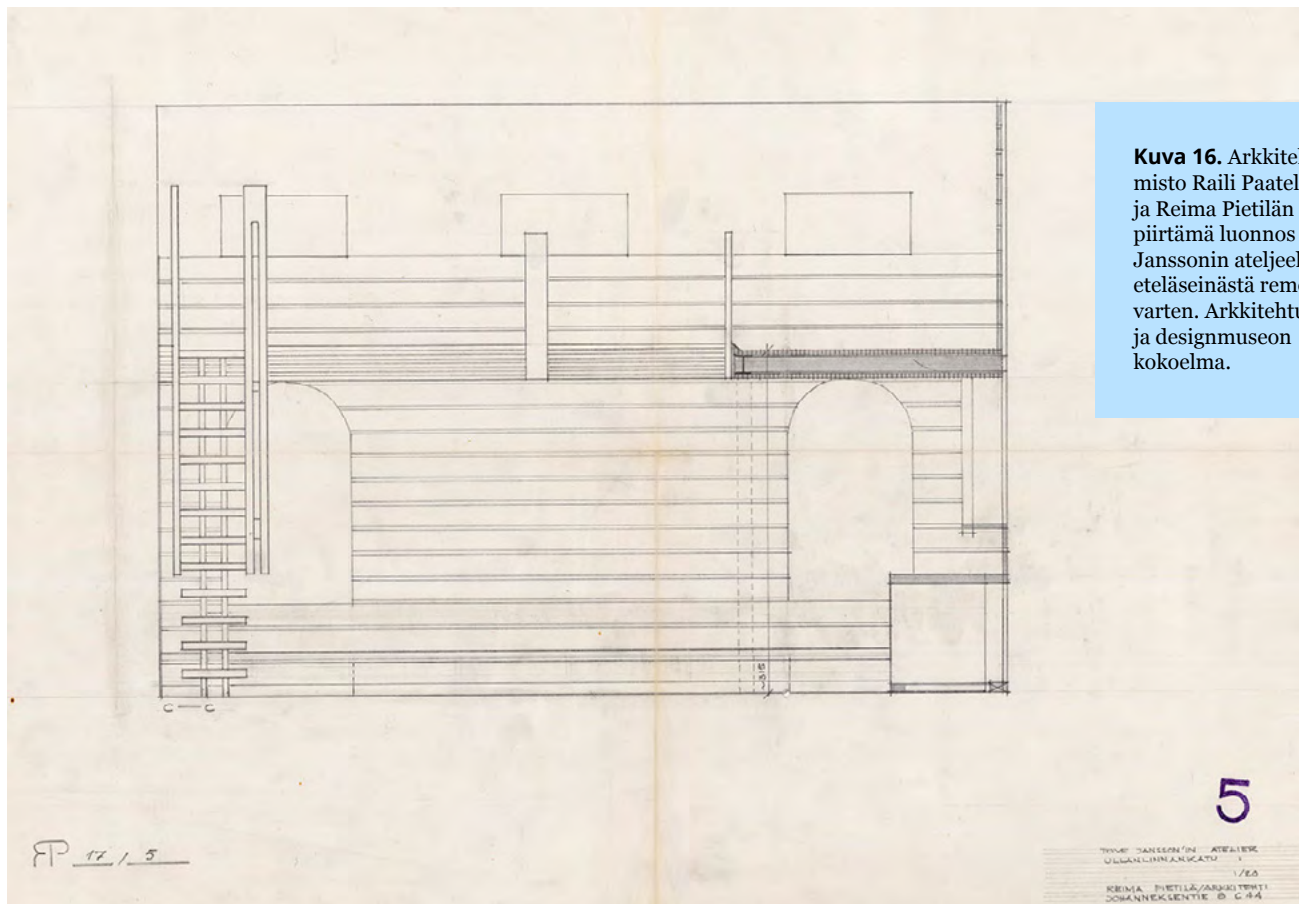
Kuva 15. Tove Janssonin Ullanlinnan-kadun ateljeekodin remonttia varten piirtämä luonnos, jossa on kuvattuna hänen toiveensa parvikerroksesta. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelmiin on tallennettu osaksi Raili ja Reima Pietilän piirustuskokoelmaa muutamia Tove Janssonin nimiin kirjattuja luonnospirustuksia. Näistä käy ilmi, millaista parvea Jansson Pietilältä toivoi: yhdessä piirroksessa näkyy ateljeehuoneen yhdelle seinälle puolikorkeuteen piirretty parvi, jossa on nukkumasyvennys ja pieni pöytäryhmä. Luonnoksen perusteella Jansson ajatteli parven sijoittuvan aluksi vain ateljeehuoneen länsipäättyyn, portaat eteläisen seinän tuntumaan. Reima Pietilän suunnittelema parvi toteutettiin kuitenkin huomattavasti Janssonin luonnosta suurempana. Valmis parvi oli L:n muotoinen: se jatkui länsiseinältä eteläseinälle ja ulottui kolmen suuren kaari-ikkunan ylle. Keskimmäinen näistä ikkunoista piilotettiin kirjahyllyseinän taakse. Parvelle johtavat, veistokselliset puuportaat on sijoitettu itäseinän eteen.

Aluksi Jansson sijoitti vuoteensa ateljeehuoneen puoleiselle parvelle. Muutama vuosi myöhemmin myös viereiseen pieneen huoneeseen rakennettiin oma parvi, ja ne yhdistettiin toisiinsa puhkaisemalla seinään kulkuaukko. Tämän jälkeen Jansson siirsi vuoteensa pienen huoneen puolelle, ja ateljeehuoneen parven seinä päällystettiin alakerran kirjastoseinää vastaavalla hyllykköratkaisulla. Pienen huoneen parvelle Jansson sai myös haaveilemansa kierreportaikon.³⁰

Ateljeehuoneen eteläseinä parven alla verhoiltiin vaakasuuntaisilla, leveillä mäntylau-doilla. Laudat on asennettu noin 5 millimetrin raoin, mikä luo tyylikkään varjoraidan ja

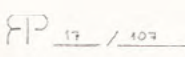
30 Jansson 1998, 1.

Kuva 16. Arkkitehtitoimisto Raili Paatelainen ja Reima Pietilän piirtämä luonnos Tove Janssonin ateljeekodin eteläseinästä remonttia varten. Arkkitehtuurija designmuseon kokoelma.

Kuva 17. Tove Jansson ja kissa Psipsina ateljeekodin portaikossa remontin jälkeen vuonna 1962. Museovirasto / Hufvudstadsbladet.

Kuva 18. Vuonna 1970 tehty lisäremontti ulotti parvikerroksen myös pienen huoneen puolelle. Sinne kavuttiin kierreportaikkoa pitkin. Arkkitehtuuri- ja design-museon kokoelma.

korostaa seinäpinnan horisontaalisuutta. Sama ratkaisu toistuu myöhemmin myös Klovharun mökillä. Kaksi ulointa kaari-ikkunaa jätettiin näkyviin, mutta keskimäinen peitettiin kirjahyllyllä, jota Jansson kutsui Reiman ”hienoimaksi ideaksi”.³¹ Hyllyt muodostuvat irrotettavista moduuleista: yksittäinen puinen hyllylaatikko roikkuu seinäautojen väliin kiinnitettävien koukkujen varassa ja voidaan siirtää haluttuun kohtaan. Moduulien eri kokoiset laatikot soveltuvat niin kookkaille taidekirjoille kuin pienille niteille.

Kirjahyllyseinän edustalla kulkee lähes koko eteläseinän mittainen kiinteä istumapenkki, jonka alta löytyy Reiman toinen oivallus: liukulaatikot. Nämä suuret, pyörien varassa kulkevat puulaatikot tarjoavat runsaasti säilytystilaa tai Janssonin sanoin: ”Niihin voi laittaa kaiken, mitä hieman häpeää mutta ei koskaan haluaisi menettää.”³² Säilytystilan tarve olikin ilmeinen. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelmissa on kolme Janssonin luonnosta kaappijärjestelyistä. Hän kertoo halunneensa säilytystilan ”en onödig massa romantisk bråte” – kasalle turhaa, romanttista roinaa.³³ Janssonin luonnospiiroksissa näkyy tiiviitä kaappirivistöjä, maalaushyllyjä ja vetolaatikostoja. Lopulta ateljeehuoneen jokaiselle seinälle rakennettiin omat säilytysratkaisunsa. Länsiseinälle Reima suunnitteli Janssonille mäntylaudasta työtason sekä parven alapohjasta riippuvan, ilmavan hyllykön öljyväriteosten säilyttämiseen. Vastakkaisella seinällä, kahden kaari-ikkunan alla, kulkee matala, seinän puoliväliin ulottuva taso ikkunalautana. Pohjoisseinällä vesiputkia peittävä ilmava rakenne toimii myös kirjahyllynä.

Tove Janssonin ateljeekodin remontti keskittyi ennen kaikkea työskentely- ja säilytystilan lisäämiseen. Jansson ei ollut erityisen mukavuudenhaluinen eikä juuri välittänyt ruoanlaitosta, vaan hän kävi usein Tuulikki Pietilän luona naapuritalossa ruokailemassa. Silti Reima suunnitteli hänelle ateljeehuoneen nurkkaan pienen lieden, jota piirustuksissa kutsutaan takaksi. Tiskien pesulle ei kuitenkaan huoneistosta löydy muuta vesipistettä

31 Jansson 1998, 3.

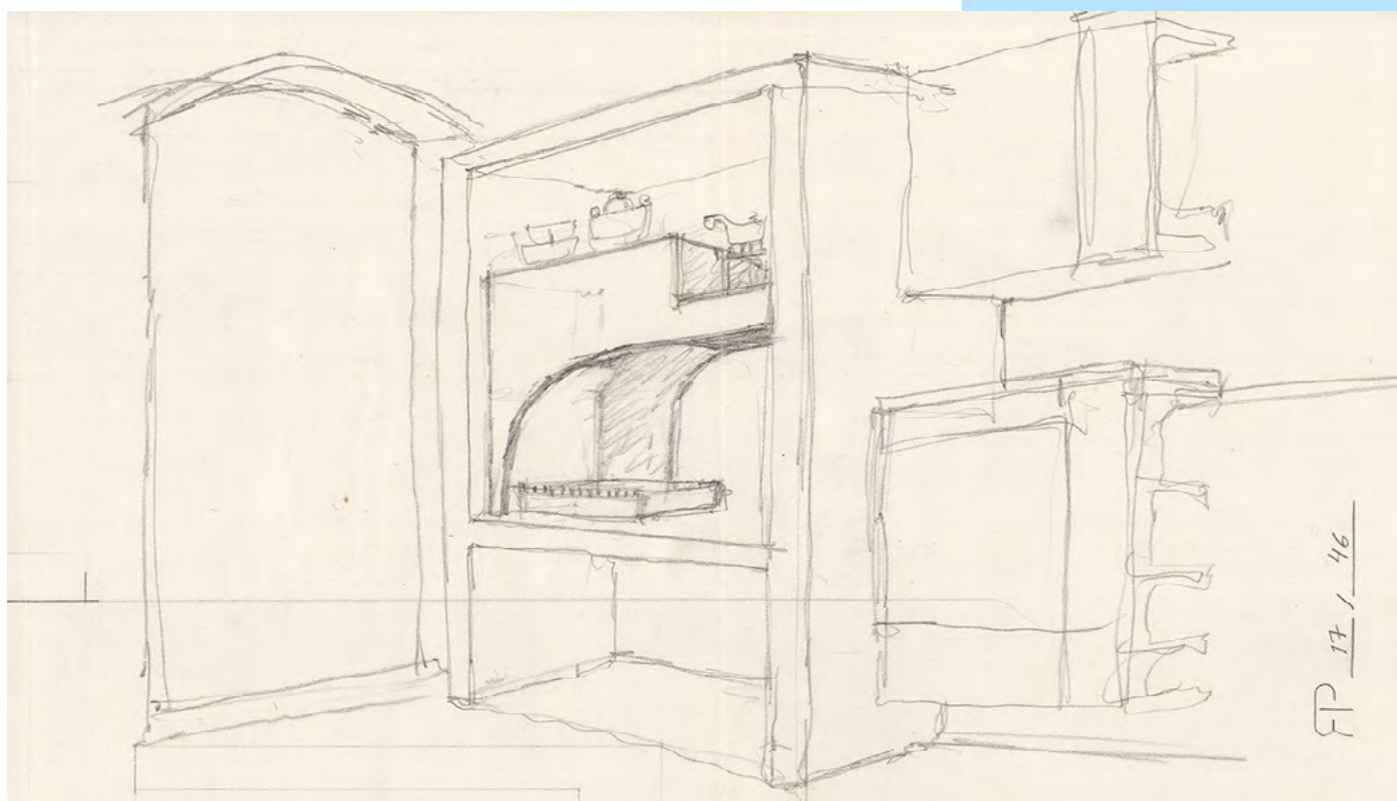
32 Jansson 1998, 2. Alkup. "Där kan man ha allt som man lite skäms för men aldrig ville mista.", suomennos kirjoittajan.

33 Jansson 1998, 2.

Kuva 19. Tove Janssonin ateljeekoti on säilytetty hyvin samannäköisenä kuin se oli hänen elinaikanaan. Kuva: © Moomin Characters.

Kuva 20. Arkkitehtitoimisto Raili Paatelainen ja Reima Pietilän luonnospirustus ateljeekodin takasta. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

kuin wc:n pieni käsienspesuallas tai kylpyamme, sillä kun Janssonilta kysyttiin, haluaisiko hän mieluummin keittiön vai ammeen hän valitsi jälkimmäisen.

Klovharun kesämökki

Ateljeekodin muutostöiden välissä, kesällä 1963, Tove Jansson ja Tuulikki Pietilä viettivät heinäkuussa viisi päivää kahdestaan Klovharulla, pienellä, meteoriittikraaterin halkaisemalla saarella. He olivat lähteneet sinne Vindrosens hus -mökiltään, ja tuon vierailun aikana he päättivät, että juuri tästä saaresta tulisi heidän oman kesäpaikkansa sijainti.

”Vasta Klovharulla leimahti se tarttuva Into jonka valtaan Tooti [Tuulikki] voi joskus joutua (mikä luojanlykky), ja hän ryntäili pitkin saarta ja piti kaikesta mitä sillä kiukkuisella kalliolla on, vasta silloin tuntui kuin olisin alkanut rakastaa luotoa ja uskonut siihen”, kertoi Jansson kirjeessä luodon herättämistä tunteista ystävälleen Maya Vannille.³⁴

Naiset ryhtyivät välittömästi suunnittelemaan tulevan mökkinsä paikkaa ja sen ulkomuotoa – millainen rakennuksen tulisi olla, jotta se asettuisi luontevasti ulkosaariston karuun maisemaan. Samana kesänä Jansson teki pienoismalleja unelmoimastaan mökistä.³⁵ Näitä ei ole säilynyt. Myöhemmin hän etsi mallia lähisaarten perinteisistä rakennuksista ja kävi mittaamassa pellinkiläistä kalastajamökkiä yksityiskohtaisesti.³⁶

Tämän jälkeen Jansson otti yhteyttä Pietilöihin. Raili Pietilä on kertonut tarttuneensa tehtävään innolla. Samaan aikaan Dipolin rakennustyöt olivat jo täydessä vauhdissa, ja Reima oli kiinni suuressa projektissa, joten hän osallistui Klovharun mökin suunnitteluun vain vähän. Railin tekijyyttä tukevat myös Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelmien arkkitehtuuripiirustukset: niistä löytyy useita vuodelle 1964 päivättyjä ja osin Railin allekirjoittamia piirustuksia. Moomin Charactersin arkistossa puolestaan on säilynyt mökissä ollut puukyltti, jossa lukee Tove Janssonin käsialalla: ”Stugan ritades av arkitekt Raili Pietilä 1964.”

34 Westin & Svensson 2014, 438.

35 Westin & Svensson 2014, 439.

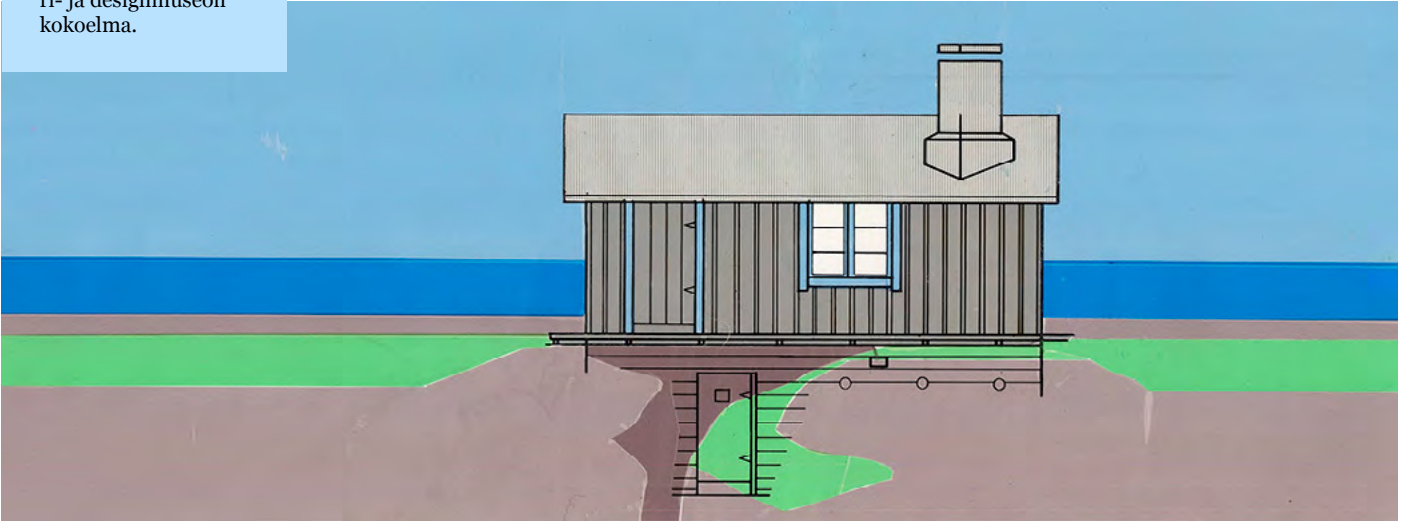
36 Malmberg 2005.

Kuva 21. Tove Janssonin käsin kirjoittama kyltti Klovharun mökiltä. Tove Janssonin kuolinpesä.

Arkkitehti Raili Pietilä on muistellut tilausta, jonka hän sai Tovelta vuonna 1963:

”Eräänä päivänä Tove tuli toimistoomme ja kertoi tarvitsevansa mökin. Hän oli suunnittelussa aktiivinen, ja mökin esikuvana oli hänen ikkunoiden yksityiskohtien tarkkuudella mittaamansa pellinkiläinen kalastajamökki. Myös sisustuksen valintojen osalta Tove ja Tuulikki olivat aktiivisia tilaajia, sillä he halusivat pohtia tarkoin pienen tilan käyttötarpeet – jopa niin tarkkaan, että yksittäisille esineille, nenäliinoja myöten, mietittiin paikat. Kummallekin oli omia tavaroita varten kirstut, joihin oli sovitettu tarvittavat vaatteet.”³⁷

Kuva 22. Klovharun mökin julkisivu luoteeseen ja kellarikerroksen sisäänkäynti kapean kalliosolan kautta. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

Klovharun mökkiä alettiin rakentaa syksyllä 1964. Työ aloitettiin kallion räjäytyksillä, ja loka-marraskuun ajan mökkiä ehdittiin jonkin verran rakentaa syysmyrskyistä huolimatta. Raili Pietilän ja häntä avustaneen rakennusmestari Aki Räcköläisen laatimat arkkitehtuuripiirustukset postitettiin Pellinkiin. Saarella rakentamisesta vastasivat kräköläisen Sven Brunströmin johdolla paikalliset työmiehet. Myös Tove Jansson ja Tuulikki Pietilä osallistuivat mökin rakentamiseen aktiivisesti. He avustivat työmaalla, Jansson keitti soppaa ja kahvia rakentajille. Pietilä, joka oli taitava puuseppä, puolestaan nikkaroi hyllyjä kellarin. Mökki valmistui heinäkuussa 1965.

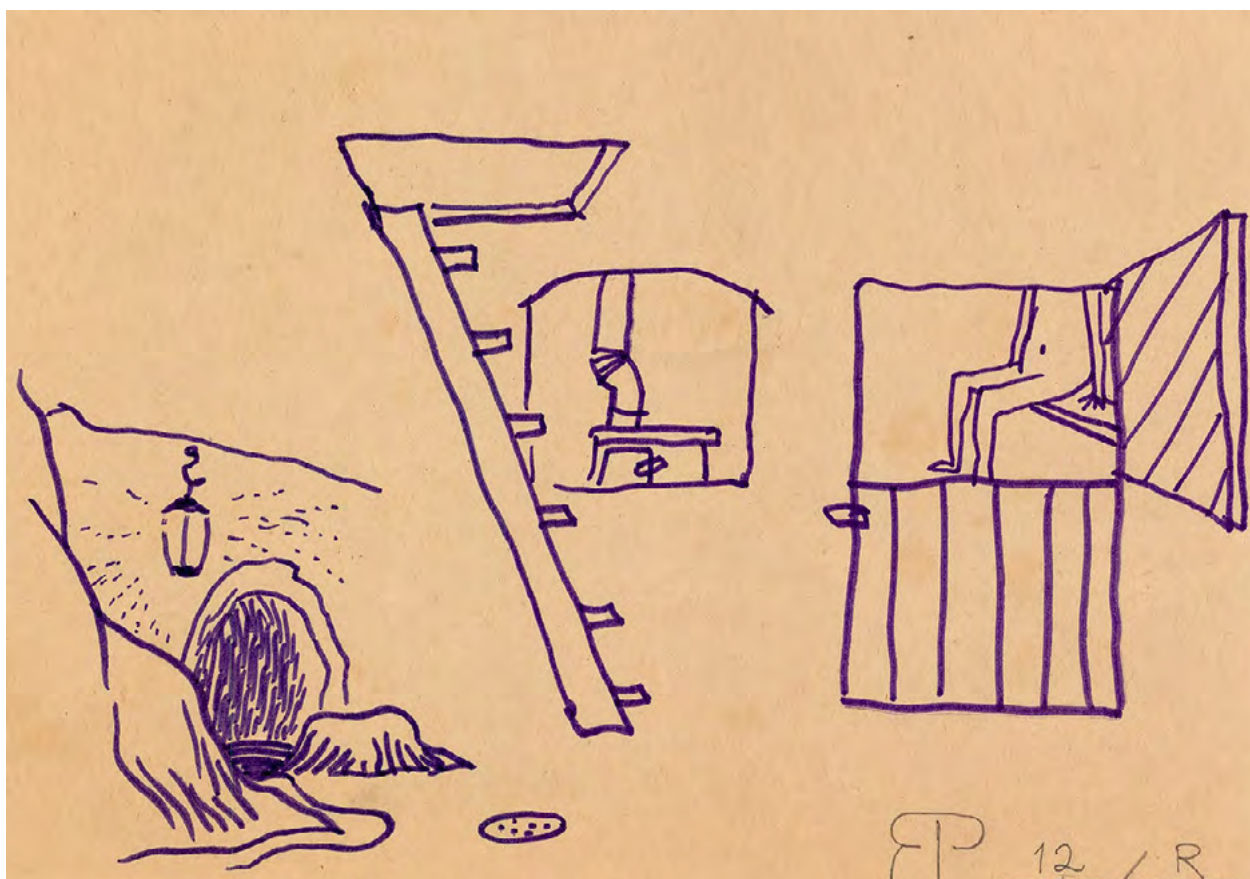

Kuva 23. Klovharun mökkiä ylläpitää nykyään Pellingin kotiseutuyhdistys. Kuva: Anni Koponen / Arkkitehtuuri- ja designmuseo.

37 Malmberg 2005.

Kuvat 24 ja 25. Kaksi Tove Janssonin Klovharun mökistä piirtämää tussipiirustusta. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

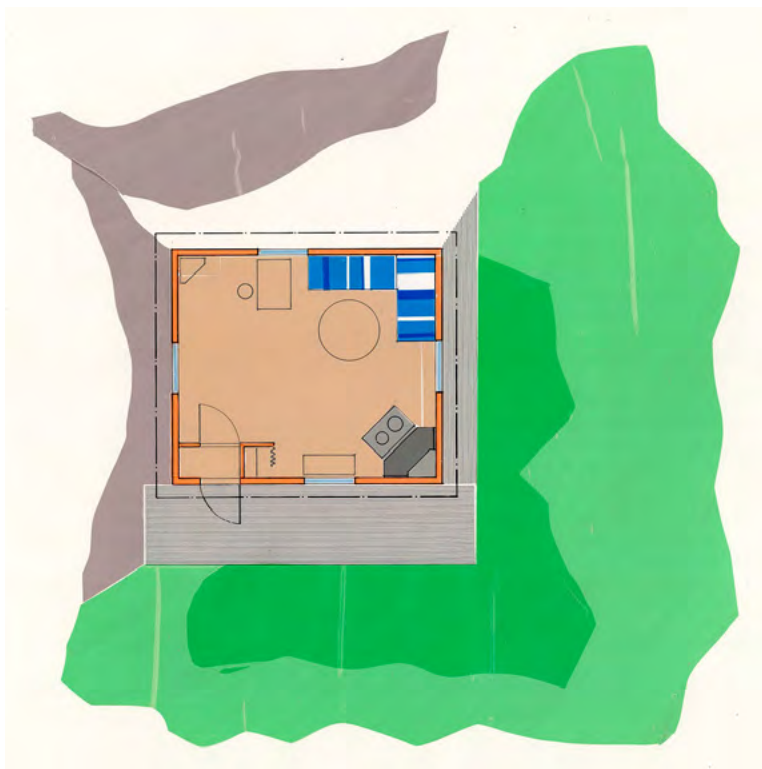

Kuva 26. Mökin tupa ei ole suuri ja kaikilla esineillä on tarkasti suunnitellut paikkansa. Kuvassa Tove Jansson keittonurkkauksessa. Tove Janssonin kuolinpesä.

Mökin suunnittelun yhteydessä Jansson piirsi kaksi tunnelmakuvausta saarelta, jotka ovat säilyneet Arkkitehtuuri- ja designmuseon Raili ja Reima Pietilän piirustuskokoelmassa. Yhdessä luonnoksessa kuvataan yleistä iloisen aurinkoista tunnelmaa Klovharussa, kun mökki olisi valmis. Kallioilla näkyy neljä tunnistettavaa hahmoa: yksi raitapaitainen (Tuulikki Pietilä) istumassa polttopuiden pilkkomispaikalla, toinen kallion laella kädet kohti taivasta kurottava (Jansson itse), kolmas kumarassa kävelykeppiin nojaava hahmo (Toven äiti Signe "Ham" Hammarsten Jansson) ja neljäs musta kissa Psipsina. Tove ja Tuulikki viettivätkin monta onnellista kesää yhdessä saarella, ja myös Ham oli siellä usein vierailulla.

Toiseen Tove Jansson on puolestaan kuvannut mökin kellariin piiloutuvan saunan, sen erikoisen kaksiosaisen oven sekä jyrkän portaikon, jonka kautta kellarista pääsee nousemaan suoraan mökin tupaan. Vasemmalla piirustuksessa on kuvattu lyhdyn valaisema luola. Mökin betoniset perustukset on valettu suoraan luonnonkallion päälle, mikä on jättänyt kellariin pienen luolamaisen syvänteen, jonne kerääntyy sadevettä. Kellarista ja saunasta tuli Toven piirustuksen mukainen, joskin on haastavaa arvioida, syntyivätkö nämä päiväämättömät piirustukset ennen vai jälkeen mökin valmistumisen.

Mökin sisustuksessa voi nähdä useita kaikuja Janssonin ateljeekodin aiemmin valmistuneesta remontista: sisäseinät ja -katto on verhoiltu samalla leveällä mäntylaudalla, ja sänkyjen alta löytyy kolme suurta, pyörillä kulkevaa säilytyslaatikkoa. Muut kalusteet ovat Janssonin ja Pietilän hankkimia tai itse nikkaroimia. Huoneen keskellä kulkee paksu, pyöreä kurkihirsi, joka on alun perin ollut laivan masto. Janssonin mukaan rakennusmies Sven Brunström lahjoitti sen heille. Masto oli saapuessaan noenmusta, mikä saattoi

Kuva 27. Mökin tuvan pohjapiirustus. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

Kuva 28. Mökin kellarin pohjapiirustus. Arkkitehtuuri- ja designmuseon kokoelma.

vaikuttaa Janssonin päätökseen maalata koko sisäkatto samalla värillä.³⁸ Valmistuneen mökin ulkoverhoilu oli alun perin harmaantunutta, käsittelemätöntä lautaa. Myöhemmin se maalattiin tummanruskeaksi. Heleän siniset ikkunankarmit saivat luukut vasta 1980-luvulla.

Mökki sijaitsee keskellä luotoa, hieman saaren korkeimman kohdan alapuolella, jolloin se saa suojaa avomerren tuulilta. Yläkerran tupa on korkeimmasta kohdasta noin 2,7 metriä korkea, viisi metriä leveä ja hieman alle kuusi metriä syvä. Tuvasta on erotettu vain pieni tuulikaappi, joka auttaa pitämään mökin vedottomana tuulisina päivinä. Kellarin vapaa korkeus on noin kaksi metriä, ja sen pohjapinta-ala on yläkertaan pienempi, sillä rakennus on perustettu suoraan kumpuilevalle peruskalliolle, joka toimii kellarin lattiana. Kellarissa sijaitsevat sauna, pesuhuone ja varastotila. Yläkerran ja kellaritilan välinen yhteys on ratkaistu tilankäytöllisesti kekseliäästi. Lattiaan, aivan liedon eteen, on puhkaistu luukku, josta johtaa seitsemän jyrkkää porrasta alas kellarin. Kellarin luoteisseinällä on mökin toinen ulko-ovi, joka vie kapeaan kalliosolaan ja sieltä niitylle.

Mökki avautuu jokaiselta sivultaan ympäristöön. Lähes symmetrisesti sijoitettut ikkunat olivat Tove Janssonin ja Tuulikki Pietilän nimenomainen toive. Jansson kirjoittaa *Haru, eräs saari* -kirjassa:

”Huoneessa olisi neljä ikkunaa, yksi joka seinällä. Kaakossa annoimme tilaa suurille myrskyille jotka raivoavat saaren poikki, idässä kuu saa peilailla laguunissa ja lännessä on kallioseinäjä jossa kasvaa sammalta ja kallioimarretta. Pohjoiseen on voitava tähyttää jotta näkisi mitä on tulossa ja ehtisi totutella.”³⁹

38 Malmberg 2005 ja Jansson & Pietilä 1996, 33.

39 Jansson & Pietilä 1996, 15.

Kuva 29. Raili ja Reima Pietilän suunnittelema, vuonna 1984 valmistunut päiväkotit Taikurinhattu sijaitsee Porissa. Valokuvaaja: Anni Vartola. CC BY-SA 2.0.

Taikurinhattu – yhteistyö Pietilöiden kanssa

Jännittävän sivupolun Raili ja Reima Pietilän ja Tove Janssonin väliseen suhteeseen muodostaa Poriin vuonna 1984 valmistunut päiväkotit Taikurinhattu. Sen lisäksi, että rakennus on saanut nimensä Janssonin vuonna 1948 ilmestyneen kirjan mukaan, on hän maalannut sinne kolme muumiaiheista seinämaalausta *Kevät*, *Kesä* ja *Syysy* sekä pienempiä koristemaalauksia yksittäisistä hahmoista.

Pietilät kutsuivat päiväkotit Taikunhatussa Janssonin mukaan luomaan "lastenarkkitehtuuria". Heille oli mahdollisesti Janssonin Helsingissä sijaitsevan Auroran sairaalan lastenpoliklinikan porraskäytävään toteuttamien muumiseinämaalauksen myötä tullut näkemys, että lastenkirjailijana tunnettu Jansson voisi taiteellaan tuoda lapsille suunniteltuun ympäristöön ripauksen maagisuutta.

Raili ja Reima Pietilä vaikuttavat Taikurinhatun yhteydessä miettineen samoja modernismiin ja menneisiin tyyliuuntiin liittyviä teemoja kuin alussa mainitussa *Arkkitehti*-lehden artikkelissa, sillä he kirjoittavat Taikurinhatusta:

"Onko hyväksyttävä uusvanhat kliseet tai postmodernit myytit portteina oikeaan 'mielelliseen muotoon'. Perittyihin rakennustyyliin ja käyttöesineisiin kätkeytyy sellaista säteilyä ja läheistä lämpöä, joka puuttuu uusmuotoisesta."⁴⁰

40 Pietilä & Pietilä 1984, 22.

Kuva 30. Tove Janssonin päiväkotia Taikurinhattua varten maalaama kuva muumitarinoiden Taikurista. © Moomin Characters.

Toteutuneessa rakennuksessa Pietilät eivät suinkaan hylänneet modernismia, vaan sitä soveltamalla muotoilivat ympäristön, joka on tehty lapsen näkökulmasta – ihan kirjaimellisesti asettaen lapsen katsekorkeuden koko tilaa määrittäväksi mitaksi aikuisen mittakaavan sijaan. Tällaista lapsilähtöisyyttä tukevat myös muumitarinoista tuttujen hahmojen nimillä kulkevat tilat, kuten ”Hemulin toimisto”, ”Tahmatassut eli 1–2-vuotiaiden tilat” ja ”Vilivinkan [Vilijonkan] sauna”.

Lopuksi

Kun tutustuu Tove Janssoniin hänestä kirjoitettujen elämäkertojen kautta, niissä korostuu lähes poikkeuksetta hänen intohimoinen suhtautumisensa työhön.⁴¹ Janssonin moton tunnetaan olleen myös hänen exlibrikseensä kirjattu ”*Labora et Amare*”, tehdä työtä ja rakastaa.⁴² ”Toven elämässä tärkeintä oli ollut luova työ. Hän loi, maalasi, piirsi ja kirjoitti usean ihmisen täyden uran verran. [...] Vaille vastausta jää, mistä hän sai niin paljon aikaa ja energiaa ja miksi työ oli hänelle niin tärkeää.”⁴³ kirjoittaa Janssonin elämäkerturi Tuula Karjalainen. Siksi ei ole yllättävää, että myös arkkitehtuurin ja hänen omien tilojensa suunnittelun tullessa kyseeseen on Janssonin huomio ensisijaisesti ollut otollisten työskentelytilojen luomisessa.

Ateljeekodin remontti syntyi tarpeesta sekä parantaa tilan asuttavuutta että saada lisää säilytystilaa, mutta myös Janssonin toiveesta nousta parvelle katon rajaan ja nähdä sieltä merelle, jota hän kaipasi kaupungissa ollessaan. Klovharun mökki puolestaan rakennettiin yksinäiselle luodolle kauas kaupungin melskeestä paikaksi, jonne Jansson ja Tuulikki Pietilä saattoivat siirtää työskentelynsä lämpimäksi vuodenajaksi. Molempia paikkoja yhdistää niiden yksinkertaiset jopa askeettiset asuinolosuhteet ja työskentelytilan asettaminen etusijalle. Nämä tilat mahdollistivat Janssonille luovan työn tekemisen ja niiden suojissa syntyivät monet hänen tunnetuimmista töistään.

Nykypäivänä ateljeekodeista pääsevät nauttimaan vain harvat taiteilijat, sillä pelkästään soveltuvista työtiloista on puutetta. Miltä Tove Janssonin ura olisikaan näyttänyt, ellei

41 Ks. esim. Karjalainen 2013 & Westin 2008.

42 Moomin Characters 2023 (2015).

43 Karjalainen 2013, 286.

hänellä olisi ollut näitä paikkoja, joissa työ ja asuminen saattoivat yhdistyä niin vaivattomasti?⁴⁴

Tilojen suunnittelijat Tove Jansson löysi läheltään. Arkkitehtien Raili ja Reima Pietilän kanssa ja heidän ammattitaitonsa avulla taiteilija saattoi rakennuttaa ympärilleen tiloja elää, työskennellä ja vetäytyä olemaan omissa oloissa. Jansson ei ollut passiivinen tilaaja, vaan teki itse pienoismalleja, mittasi kalastajamökkejä ja kommunikoi tilallisia ideoitaan arkkitehdeille myös luonnoksia piirtäen. Ne ovat toimineet lähtökohtana, tarpeensa ja makunsa hyvin tuntevan tilaajan antamana ohjenuorana arkkitehdeille, jotka ovat kuunnelleet, keskustelleet ja vastanneet laatimissaan arkkitehtisuunnitelmissa näihin toiveisiin.

Pietilöiden tyyllillinen kädenjälki tiloissa, etenkin ateljeekodin remontissa, on selkeä: valkoisia seinäpintoja ja selkeitä linjoja, joita pehmentää lämmin mäntypuu. Se on selkeästä modernismista, jota Jansson vaikutti jokseenkin vierastaneen, mutta jonka hän tässä muodossa kuitenkin hyväksyi osaksi omaa kotiaan. Ehkä tilankäytön kekseliäs hyödyntäminen tyydytti majanrakentajaa ja käytännöllinen väljyys sopi suurten maalausten tekemiseen. Selkeälinjaisuus ajoi tässä yli koristeellisuutta kaipaavan esteetikon.

Kaikesta ”romanttisuudesta” Jansson ei kuitenkaan luopunut, mikä näkyy erityisesti Klovharun kalastajamökin muodossa. Raili Pietilä on kertonut:

”Tyylin valinta lähti ympäristöstä ja Toven toiveista. Tove ei nähnyt mökin ulkonäölle muita vaihtoehtoja kuin kalastajamökin. Minä olin hänen kanssaan samaa mieltä, enkä halunnutkaan tyrkyttää heille mitään muuta arkkitehtuuria. Harmaa puurakennus istuu luodolle kaikkein kauneimmin.”⁴⁵

Jansson oli kuitenkin kiinnostunut muutenkin arkkitehtuurista kuin vain omien tilojensa puolesta, mikä näkyy hänen kirjoituksessaan *Arkkitehti*-lehteen. Hän näyttää pohtineen paljonkin sitä, millainen vaikutus tiloilla on ihmisten (ja muumien) hyvinvointiin. Onkin kiinnostavaa ajatella, että luodessaan Muumilaakson, Tove Jansson antoi keksimilleen hahmoille vapauden elää omannäköistä elämää ja asua kullekin mieluisalla tavalla.

Sen lisäksi, että Jansson tunnisti rakennetun ympäristön vaikutuksen ihmisiin, hän vaikuttaa kokeneen tilojen rakentelun hauskana ajanvietteenä ja jopa jonkinlaisena terapeutisena toimintana. Tove Jansson pohdiskeleekin omaa rakentamisintoaan kirjeissään:

”Mikä ihmeen atavistinen pesänrakennusvimma minua jatkuvasti riivaa? Olkoon kuinka lapsellista tahansa, minusta on aina hauska puuhailla tällä tavalla, sahata, puurtaa, hakata, naulata, kaivaa... Ehkä siksi että – toisin kuin maalatessa – suunnitelmat aina toteutuvat, lopputulos on kouriintuntuvampi ja nopeammin saavutettavissa.”⁴⁶

44 Työskentely ei luonnollisestikaan rajoittunut vain ateljeekotiin, vaan tiedetään että esimerkiksi Taikatalvi-romaanissa Jansson kirjoitti paljon Tuulikki Pietilän ateljeessa Nordenskiöldinkadulla. ks. Järvelä 2023, 10.

45 Malmberg 2005.

46 Westin & Svensson 2014, 163. ”Atavistinen” tarkoittaa esivanhemmista tai muinaisuudesta periytyvää tai kumpuavaa ominaisuutta tai ilmiötä. Biologiassa sillä tarkoitetaan piirrettä, joka on ollut piilossa pitkään, mutta ilmestyy jälleen.

Kuten Tuula Karjalainen on todennut, "[p]aikat, rakennukset ja rakentaminen merkitsivät Tovellet erittäin paljon. Hän etsi uusia tiloja miltei elämänsä ajan."⁴⁷ Talojen, majojen ja mökkien rakentelussa tämä näkyy kirkkaasti: saariston maisema oli hänelle vapaan itseilmaisun paikka, jossa rakentamisella hoidettiin vuoroin sydänsuruja ja melankoliaa sekä rakennettiin turvapaikkaa maailman myrskyiltä.

On vielä huomioitava, että Janssonin moton toinen osa eli "rakkaus" oli myös tärkeä tekijä tilojen muotoilun taustalla: sekä Klovharun mökki että ateljeekoti olivat Tove Janssonin ja Tuulikki Pietilän kumppanuudelle keskeisiä paikkoja. Koska 1960-luvulla samaa sukupuolta olevien parisuhteet eivät olleet yhteiskunnallisesti hyväksyttyjä, ulkopuolisten katseilta suojassa olevat tilat olivat Janssonille ja Pietilälle olemassaolon ehto. Tilat eivät edustaneet vain kotia ja kesäpaikkaa. Ne olivat paljon enemmän. Niissä saattoi elää omannäköistä elämää, ne antoivat mahdollisuuden olla näkyvissä toisilleen silloin, kun muu maailma edellytti näkymättömyyttä.

Erityisesti Klovharu täytti Janssonille ja Pietilälle tarpeen pakopaikasta. Saari tarjosi tilan, jossa hän saattoi päättää omasta maailmastaan, rytmistään ja yksinolon ja yhdessäolon suhteista. Mökki oli paikka, jossa luominen sai olla täydellisen rajaamatonta ja elämän keskiössä – juuri niin kuin naiset halusivat.

Kirjoittaja **Jutta Tynkkynen** on arkkitehtuuriin ja kuvataiteeseen erikoistunut taidehistorioitsija ja toinen "Pako Muumilaaksoon"-näyttelyn kuraattoreista.

Tove Janssonin ateljeekodin remontin ja Klovharun mökin piirustukset kuuluvat Arkkitehtuuri- ja designmuseon Raili ja Reima Pietilän piirustuskokoelmaan. Näitä piirustuksia oli esillä "Pako Muumilaaksoon"-näyttelyssä 10.10.2025–6.1.2027.

Kirjoittaja haluaa kiittää Annukka Pietilää, joka ystävällisesti avusti vanhempiensa piirustusten tulkinnassa ja tunnistamisessa.

47 Karjalainen 2013, 260.

Lähdeluettelo

- Jansson, Tove 1944. Tove Janssonin päiväkirjamerkintä. Tove Janssonin kuolinpesä.
- Jansson, Tove 1956. "Moomin Builds a House". *The London Evening News*.
- Jansson, Tove 1958a. "Moomin and the Golden Tail" -strippi nro 73. *The London Evening News*, 28.11.1958.
- Jansson, Tove 1958b. "Moomin and the Golden Tail" -strippi nro 76. *The London Evening News*, 2.12.1958.
- Jansson, Tove 1963. Kirje asunto-osakeyhtiö Tähtitorinrinteen hallitukselle. Tove Janssonin kuolinpesä.
- Jansson, Tove 1979. "Muumitalo. Muumilaakso". *Ark kitehti*, 4/1979, 40–42.
- Jansson, Tove 1998. "För Reimas skull" -otsikoitu, käsin kirjoitettu teksti ateljeeodin remontista Ywe Jalanderille. Tove Janssonin kuolinpesä.
- Jansson, Tove 2020 (1945). *Muumit ja suuri tuhotulva*. Suom. Jaakko Anhava (1991). Porvoo: WSOY.
- Jansson, Tove & Pietilä, Tuulikki 1996. *Haru, eräs saari*. Porvoo: WSOY.
- Johansson, Eriika; Paatero, Kristiina & Tuomi, Timo (toim.) 2008. *Raili ja Reima Pietilä: modernin arkkitehtuurin haastajat*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Järvelä, Juha 2023. *Tove Janssonin Helsinki*. Helsinki: Minerva Kustannus.
- Karjalainen, Tuula 2013. *Tee työtä ja rakasta*. Helsinki: Tammi.
- Klingenberg, Emma 2025. *Detta är min målarång. Tove Jansson och musiken*. Helsinki: Förlaget.
- Kummala, Petteri 2023. "Johdanto". Teoksessa Petteri Kummala (toim.): *Murrosten vuosikymmen. Arki, aatteet ja arkkitehtuuri 1970-luvun Suomessa*. Helsinki: Arkkitehtuurimuseo, 22–33.
- Moomin Characters 2023 (2015). Tove Janssonin ex librikset. <https://www.moomin.com/fi/blogi/tove-janssonin-ex-librikset/>.
- Latva, Otto & Leskelä-Kärki, Maarit 2022. *Meri ja Tove – elämää saaristossa*. Helsinki: John Nurmisen Säätiö.
- Loos, Adolf 1962 (1908). "Ornament und Verbrechen". Teoksessa Hans Glück (toim.): *Adolf Loos. Sämtliche Schriften in zwei Bänden*. Wien: Verlag Herold, 276–287.
- Malmberg, Jonas 2005. "Tupa ulkosaaristossa". *Ark kitehti*, 3/2005. <https://www.ark.fi/fi/2005/03/tupa-ulkosaaristossa/>.
- Muumitalo. Mumihuset*. Suomen Rakennustaiteen museo, 30.4.–8.6.1980, näyttelyesite.
- Pietilä, Reima 1979. "Muumitalon herättämiä ajatuksia". *Ark kitehti*, 4/1979, 43.
- Pietilä, Raili & Pietilä, Reima 1984. "Päiväkoti Taikurinhattu". *Ark kitehti*, 8/1984, 22–31.
- Westin, Boel & Svensson, Helen 2014. *Kirjeitä Tove Janssonilta*. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Westin, Boel 2008. *Tove Jansson. Sanat, kuvat, elämä*. Helsinki: Schildts.

Ateljéutopier och tillflyktsorter

Tove Jansson och arkitekturen

Jutta Tynkkynen

Konstnären och skaparen av muminberättelserna, Tove Jansson (1914–2001), är känd som en konstnär som behärskade många konstformer på ett mästerligt sätt. Det har skrivits studier om henne både som författare, illustratör och målare, och senast även som om musiken i Janssons liv och verk. Man undrar om det fanns någon konstform som Jansson inte hade provat på?

Hur var det då med arkitekturen? Hur såg Janssons förhållande till byggkonsten ut? Utvidgade den mångsidiga och nyfikna Jansson sin repertoar även till detta område?

Jag gav mig ut på den väg som denna fråga öppnade när jag inledde min forskning inför utställningen "Flykten till Mumidalen", som öppnade på Arkitektur- och designmuseet i oktober 2025, och resultatet av detta arbete är även den här artikeln.

Studio Utopias and Retreats

Tove Jansson and Architecture

Jutta Tynkkynen

The artist and creator of the Moomin stories, Tove Jansson (1914–2001), is known as an artist who mastered many art forms with great skill. Studies have been written about her as a writer, illustrator and painter, and more recently also about the role music played in her life and work. It makes one wonder: was there any art form that Jansson hadn't tried her hand at?

What about architecture? What was Jansson's relationship with architecture? Did the versatile and curious Jansson extend her repertoire to this field as well?

I set out to explore this question when I began my research for the exhibition 'Escape to Moominvalley', which opened at the Architecture and Design Museum Helsinki in October 2025, and this article is the result of that work.